

DEMILITARIZACIJA BOSNE I HERCEGOVINE IDEJA, UTOPIJA ILI NEŠTO TREĆE

Pregledni rad

DOI: 10.7251/DEFSR1401005N

UDK 323.1: 355.426(497.6)

Stamenko Novaković¹

penzionisani brigadni general

Sažetak:

Istorija ljudskog društva, nažalost, najbolje se može sagledati kroz istoriju ratovanja. Skoro u svakom momentu negde u svetu je vođen rat, a najviše ih je bilo nakon što su zabranjeni, posle II svetskog rata. Sama zabrana napadačkih ratova od strane UN nije doprinela tome da oni prestanu da postoje. Ratovi su usko vezani za ostvarenje ili zaštitu interesa strana u sukobu. Za ostvarivanje tih interesa nije uvek nužno ratovati.

Osnovne snage u ratu su vojne snage i pojava militarizma nije neobična. Ona je usko vezana za određeno vreme i prostor. Jačanje uticaja vojnih krugova prati i jačanje otpora toj, svakako, negativnoj pojavi. Najčešće u formi anti-militarizma.

Rat u BiH, po mnogim elementima, može da se prepozna u širim, teoretskim, razmatranjima. Njegove bitne karakteristike nisu mogle biti polazna osnova za ideju o demilitarizaciji BiH. Ozbiljnost krugova i prilika u kojima se o njoj razgovara upućuje na njen politički značaj. To obavezuje na širinu i kvalitet promišljanja pri formiranju kritičkih stavova.

Posle svakog rata dođe period mira koji je mnogo složeniji od rata i traži veće napore. U ratu „samo“ treba pobediti neprijatelja, a u miru:

- *završiti sa ratom,*
- *izgraditi mirnu i prosperitetnu društvenu zajednicu i*
- *sprečiti izbijanje novih sukoba, novog rata.*

Građani BiH još trpe ratne posledice, a za neke on još nije ni završen, samo je promenio formu. Umesto razvoja, mnogi procesi su usmereni u pogrešnom pravcu. Sukoba još uvek ima, a stanje mira nije takvo da garantuje njegovu stabilnost. Reforme koje su provedene i koje se još uvek provode imaju prioritetan cilj centralizaciju BiH, a ne

¹ Korespondent: Stamenko Novaković, e-mail: nbjsnovakovic@yahoo.com

poboljšanje stanja. Takva situacija ne doprinosi izgradnji mira i prosperitet. Ostaje nada da će epilog biti prihvatljiv.

Narodna skupština Republike Srpske (NSRS) donela je Deklaraciju o demilitarizaciji (Deklaracija o strateškim opredeljenjima RS u sistemu odbrane). Politički subjekti RS, u oblasti odbrane, vode politiku demilitarizacije. Oni koji se ne slažu sa ovom politikom čute ili nemaju značajnu ulogu na političkoj sceni.

Politika demilitarizacije nije korektno uobličena i može se osporavati zbog:

- *osnova za stavove,*
- *stvarnih ciljeva,*
- *površnosti i*
- *kolizije pojedinih stavova.*

Time su joj i efekti umanjeni.

Ključne reči: *rat, militarizam, mir i demilitarizacija.*

UVOD

Sistem odbrane u SFRJ bio je jedan od osnovnih podsistema društva. Razvijen je iz partizanskih snaga i iskustava Narodnooslobodilačkog pokreta (NOR-a). U njega se mnogo ulagalo i stalno je razvijan. Jugoslovenska narodna armija (JNA), kao njegov osnovni element, uživao je ugled respektabilne vojne sile. Ogromna većina ključnih učesnika aktuelne političke scene u BiH pamti to vreme. Sećaju se i ne mogu izbeći poređenje sa sadašnjom situacijom. Preovlađuju komentari u korist ranijeg stanja.

U međuvremenu, SFRJ raspala se na sitnije delove od onih od kojih je bila sastavljena. JNA je opstala duže od države koju je branila, a njeni kapaciteti poslužili su za formiranje vojski skoro svih država nastalih na njenoj teritoriji.

Način raspada bio je brutalan, ratni. Bio je takav da su mnogi pomislili kako je više niko i nikada ne može sastaviti. Međutim, pogrešili su. Odredbama Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Dejtonski sporazum) napravljena je Jugoslavija u malom. Razaranje jedne multinacionalne zajednice da bi je zamenila druga, politički je eksperiment za koji mnogi misle da je osuđen na neuspeh. Ne treba zanemarivati i činjenicu da Oružane snage BiH (OS BiH), za koje se misli da su pozitivan primer i putokaz ostalim podsistemima društva, izgledaju kao loša imitacija JNA. Izgradnja perspektivne, jedinstvene države time postaje dodatno opterećeno faktorima čiji uticaj nije mali, a predznak im je negativan.

Posle naučenih lekcija iz SFRJ i njenog ratnog raspada, bilo je za očekivati da se na sistem odbrane gleda sa posebnom pažnjom, promišljeno i oprezno. Veoma brzo, za desetak godina posle rata, desilo se potpuno suprotno. Nepromišljeno i neoprezno, iz suprotstavljenih snaga, pod pritiskom sebičnih interesa i stranih moćnika, formirane su jedinstvene OS BiH². Izostala su obećana ulaganja i predviđeni razvoj sistema. Stalo se u međuprostoru, na vetrometini političkih previranja, uz kontinuirano opterećenje zaostavštinama, aferama, prosečnostima... U sve to ubačena je politika demilitarizacije da, kao jabuka razdora, da svoj doprinos dokazivanju uzaludnosti zajedništva.

² Teško je koristiti termin „sistem odbrane BiH“, jer on kao takav još nije profunkcionisao.

Postepeno je sazrevala potreba za detaljnijom analizom novonastale situacije. Mnogima je postalo jasno da se treba pronaći konstruktivniji odnos prema „sistemu odbrane“ i izlazna strategija iz, očito, promašenog i slabo podržanog projekta.

Jedan od predloga, koji se već desetak godina iznosi u javnosti, je demilitarizacija BiH. Ima li u njemu mudrosti, iskrenosti i izvodljivosti u uslovima kakvi ovde vladaju, pitanje je na koje se ne može dati ishitren i nepromišljen odgovor. Izbegavanje ozbiljnije rasprave o ovoj temi može biti kontraproduktivno. **Ključne aspekte ovog predloga potrebno je preispitati u svetlu savremenih kretanja i ponuditi promišljenije odgovore.**

Jedan od načina traganja za odgovorima je kroz razmatranje suštine postojanja oružane sile. Rat i militarizam, kao i sve ono što ih prati, nude jednostrane odgovore u korist vojske, dok je u miru situacija mnogo složenija. Jedino je celovit uvid ispravan i može ponuditi korektna i korisna odgovora.

Ratovi na ovim prostorima vodili su se dosta često. Samo su periodi mira trajali duže ili kraće. Koliko će ovaj mir trajati, ne bi trebalo ni biti predmet prognoze. Neki srpski političari konstatovali su da rata u BiH više neće biti i na osnovu takvog stava definisali predlog za demilitarizaciju. Period iza nas nije kratak i dao je za pravo onima koji aktivnije doprinose izgradnji mira, a ne onima koji se prema istom odnose kao trajnoj i kategoriji koja ne može biti ničim ugrožena.

Mir u BiH nije stabilan u meri da se može konstatovati kako njeni građani žive i rade u bezbednom okruženju. Kada se o tome govori valja imati na umu njegov izuzetan značaj, a posebno u uslovima kakvi vladaju na nestabilnom prostoru Balkana. On obavezuje na stalno i pažljivo praćenje stanja i pravovremene i efikasne mere na rešavanju problema. Ima li, među tim merama, mesta za slabljenje vojnih efekativa i demilitarizaciju? Vredi razmisliti i videti.

Svrha ovog rada nije da odgovori na mnoga pitanja vezana za uređenje **oblasti odbrane**. On treba da **identifikuje i opiše ključne elemente problema demilitarizacije BiH**, bez obzira na upotrebnost vrednosti predloženih rešenja u Deklaraciji.

Sadržaj rada treba da doprinese boljem shvatanju pitanja rata i mira i pomogne u **usmeravanju onih koji se bave odbranom** i njenom ulogom u izgradnji osećaja zaštićenosti kod građana BiH.

RAT I MILITARIZAM

U SFRJ, posleratne generacije dosegle su stanje duha koje je na rat gledalo kroz: lupu svečanih govora pri njegovanju tradicija, frizirane istorijske podatke i partizanske filmove. Za generacije iz osamdesetih to je bilo davno. To što je uobličeno tako da izgleda atraktivno i uzbudljivo bilo je olako i nekritički prihvaćeno. Ekonomska i kriza u funkcionisanju odnosa u državi učinile su da razmišljanja o ratu i revoluciji budu skrenuta na sporedni kolosek. Ratovi koji su se dešavali drugima nisu poslužili kao pouka i aktivirali nužan nivo opreza.

Ekonomska kriza, raspad SFRJ i strašna ratna razaranja zadnjih dvadesetak godina dvadesetog veka, svojom razornom snagom demonstrirali su svu pogubnost površnog odnosa prema krucijalnim pitanjima. Posledice su takve da će trebati jako puno vremena i još više energije da bi se njihovo dejstvo umanjilo i da bi društveni procesi samo

bili usmereni u pozitivnom pravcu. Za to je nužno da aktivnosti budu kvalitetno osmišljene i planski i organizovano provedene. Ratna razaranja, trenutno stanje u BiH i strah od mogućeg ponavljanja sukoba obavezuju na ozbiljnije bavljenje ovom problematikom.

Sušтина rata

Nema dovoljno jakih razloga da u ovom delu rada rat ne posmatramo na način kako ga vidi Klauzevic i mnogi drugi, klasični teoretičari³. Uvažavajući istorijske faktore i savremena razmišljanja, prihvatljiva bi bila definicija (Vojni leksikon, 1981) po kojoj je rat „kompleksan, intenzivan i masovan sukob država, vojno-političkih saveza ili različitih društvenih snaga unutar jedne zemlje, u kojem se masovno i organizovano primenjuje oružano nasilje i vodi oružana borba radi ostvarivanja određenih političkih, ekonomskih i vojnih ciljeva klasa, država ili naroda“.

Ova definicija obuhvata skoro sve suštinske elemente rata:

- sukobljene strane,
- oružanu borbu kao dominantan, ali ne i jedini njegov sadržaj,
- organizovane i vođene snage unutar jedinstvene društvene strukture,
- određeno vreme i prostor,
- manje ili više primenjene taktike i pravila ratovanja i
- jasno definisane ciljeve.

Sukob je širi pojam od rata. To znači da svaki sukob nije i rat. Sukoba je bilo i u prvobitnoj zajednici, ali, suštinski, nisu imali sva obeležja rata. Nizak stepen razvoja, odnos prema prirodi, potrebe zajednice i tipovi sukoba nisu mogli proizvesti tako složenu društvenu pojavu kao što je rat. Razvojem društva i sukobi su postajali složeniji. Tek raslojavanjem društva na klase stvorili su se potrebni preduslovi da sukobi poprime one odlike koje suštinski oslikavaju rat. Kroz istoriju ljudskog društva ratovi su postajali sve složenija i, nažalost, učestala pojava. Napredak civilizacije nije unapredio način rešavanja spornih pitanja. Sporovi su se manje rešavali „civilizovano“, a više ratovanjem. Ratova je bilo sve više i bili su sve kompleksniji i razorniji, ako ne fizički, onda strukturalno. Kada su zabranjeni i kada se pomislilo da ih više neće biti, bilo ih je najviše posle Drugog svetskog rata.

Istorija ljudskog društva najpotpunije se može posmatrati kroz istoriju ratovanja. Mnogi čak smatraju da je **istorija društva ustvari istorija ratovanja**.

U međuvremenu se učvrstilo klasično shvatanje da je rat **kompleksna društvena pojava** i da se ne svodi samo na oružanu borbu. Oružana borba jeste suštinski sadržaj rata i od njenog uspeha, u mnogome, zavisi i njegov krajnji ishod. Pored oružane borbe, uključuje i političke, ekonomske, psihološke i druge oblike borbe. Prethodi mu politika⁴ i u njenim okvirima se odlučuje o pitanjima rata i mira. Političari biraju protivnike i saveznike. Kroz politiku se vodi društvena zajednica i snage u ratu. Rat se završava političkim odlukama, a nakon rata politika usmerava društvenu zajednicu u

³ Klasični teoretičari rat posmatraju kroz oružanu borbu. Ima i drugih shvatanja po kojima je rat kontinuirano stanje sukoba u kome se menjaju oblici borbe i po kojima se ratni ciljevi mogu dostići i neoružanim oblicima nasilja.

⁴ Karl fon Klauzevic u svom delu „O ratu“ tvrdi: „Rat je politika nastavljena drugim sredstvima.“

projektovanom pravcu. Ekonomija daje potreban ratni potencijal i kroz nju se rešavaju mnoga značajna ratnja pitanja. Nije neobična pojava i česta upotreba termina „ekonomsko ratovanje“. Isto važi i kada je u pitanju uloga i značaj psihološko-propagandnih dejstava, specijalnog rata i sl.

Rat je planirana, organizovana i aktivnost vođena ka definisanim ciljevima. Planiranje i pripreme usmerava politika. **Politika ima i ključnu odgovornost u vođenju rata**, a dejstva usmerava preko posebno formiranog komandnog dela oružanih snaga. Cilj je krajnji rezultat koji se želi postići ratom. To je vrednost koja se želi dostići ili sačuvati. Radi se o vrednostima od posebnog značaja za imaoa. Ti ciljevi su politički, ekonomski, teritorijalni i vojni. Najčešće su određeni kao:

- samoodbrana,
- ovladavanje delom ili celinom teritorije i potencijala suprotstavljene strane,
- uništenje ili razbijanje protivničkih snaga,
- preuređenje društvene zajednice i
- zadobijanje povoljnije pozicije u društvenoj zajednici.

Može se i pojednostavljeno reći da je, suštinski, cilj rata nametnuti protivniku sopstvenu volju. Takvo stanje odnosa pobjednika i poraženog omogućava pobjedniku ostvarivanje ostalih ratnih ciljeva.

Pored klasičnog pogleda na rat, treba imati na umu veliki broj teoretičara koji na rat gledaju kao na kontinuirani sukob u kome upotreba oružja nije nužna. Suštinu vide u postizanju ciljeva. Nekada je zaista izvodivo postići veće efekte na suprotstavljenu stranu bez primene oružanog nasilja. To mogu oni koji u pozadini politike poseduju moć koja višestruko prevazilazi moć ciljane strane. Istorija je puna primera koji pokazuju da je to moguće i bez primene oružanog nasilja. To je uočio kineski učitelj Sun Cu⁵ još pre više od 2500 godina u svojoj kratkoj raspravi „Umeće ratovanja“ (Sun Cu, 2009).

Rat je destruktivna društvena pojava koju prati razaranja i uništavanje. Razara vrednosti čoveka na kojima počiva etički kvalitet društva i, najčešće, društveni poredak. Uništava ljudske, kulturne i materijalne potencijale, multiplicirajući destruktivnost pojave.

U ratu se formiraju specifični društveni odnosi u kojima posebnu ulogu, a time i uticaj, dobijaju autoriteti koji se lako snalaze u ratnim uslovima. Završetkom rata odnosi u društvu formiraju se na novim osnovama. Time se otvaraju mogućnosti ljudima drugačijeg mentaliteta za izgradnju većeg uticaja u društvenoj zajednici. Prilagođavanje ratnih autoriteta mirnodopskim uslovima predstavlja složen problem.

Rat je pun negativnih pojava, pojedinaca i grupa. Pored razaranja i uništavanja, rat pogoduje spornim pojedincima i grupama koje stvaraju razne probleme. Najčešće su to ratni zločini i razni oblici kriminala, narušavanje ugleda i moralne snage vojske i naroda, profiterstvo, šverc... Mnogi pripadnici ovih grupa sumnjivo se obogate pa to iskoriste posle rata. Pojava militarizma, bez obzira koliko on bio izražen, u krajnjem, ima negativan uticaj na napore društva da se izbori sa mnoštvom problema.

Strahote Drugog svetskog rata i prethodni neuspešni pokušaji rezultirali su Poveljom UN kojom je napadački rat pravno zabranjen, a dozvoljeno je žrtvi agresije da se brani. Sve novije konvencije o ratnom pravu zamenjuju pojam rat pojmom oružani sukob.

⁵ Sun Cu, *Umeće ratovanja*.: „Vrhunska odličnost nije u dobivanju svake bitke, nego u poražavanju neprijatelja bez ulaska u boj.“

Moć Povelje jeste velika, ali ne i dovoljna za rešavanje sporova u međunarodnim i odnosima unutar složenih društvenih zajednica. To je potvrdio i veliki broj ratova vođenih nakon usvajanja Povelje. Dakle, **ratovi, iako su zabranjeni, i dalje postoje.**

Militarizam

Može se reći da u ratu dominiraju vojnici, i to društvo, obzirom na situaciju, gleda sa razumevanjem i podržava. Stepenn militarizacije postaje visok. I to, u krajnjem, postaje problem koji produkuje druge probleme. Pogoduje stvaranju konfuznog stanja u kome negativne pojave dolaze do izražaja. To je pojava koja nas nije mimoišla. Destruktivna je i zaslužuje širu elaboraciju.

Militarizam⁶ se najčešće manifestuje kroz nesrazmerno jačanje vojske i flote u službi agresivnih ciljeva prema drugim zemljama i **antidemokratski pritisak u sopstvenoj zemlji** (Vojna enciklopedija, knjiga 5, str. 587, 1962). Jedna od manifestacija militarizma je i tendencija prenošenja vojničkog shvatanja i odnosa na civilni život i, uopšte, na celo područje društvenih odnosa na štetu demokratskih prava i sloboda građana.

U suštini, radi se o agresivnoj i reakcionarnoj pojavi koja je korišćena od strane vladajućih krugova u nekim zemljama, a naročito u Pruskoj. Kao i svaka pojava, tako je i militarizam, kroz istoriju, prateći krize i ratove, imao svoje uspone i padove.

Militarizam uvek izaziva **antimilitarizam** koji se najčešće izražava kroz borbu protiv vojske u prilog milicije i protiv preteranog jačanja vojne sile. Smatralo se da to uvek dovodi do nesrazmernog uticaja vojnog faktora na politički život zemlje i na agresivnost u spoljnoj politici. Borba za mir i razvoj demokratije u svetu, u sadejstvu sa drugim faktorima, deluju u pravcu daljeg slabljenja militarizma. Njegovo konačno silaženje sa istorijske scene vezano je za nestanak ratova kao sredstva rešavanja unutrašnjih i spoljnih problema.

Rat u Bosni i Hercegovini

Način razgradnje SFRJ može se smatrati iznenađenjem, ali rat u BiH iznenadio je samo one koji su „prespavali“ prethodna dešavanja. Nažalost, bilo ih je i na veoma značajnim položajima.

Rat u BiH počeo je kao logičan produžetak međunacionalnih sukoba i borbe za osamostaljenje republika—država na prostoru bivše SFRJ. Kriza koja je zahvatila ovaj deo Balkana već je bila internacionalizovana, tako da je uticaj velikih sila na dešavanja u BiH iz dana u dan postajao sve izraženiji.

Šta se to onda na ovim prostorima krajem prošlog veka dešavalo? Uopštavajući neke elemente rata u BiH mogu se primetiti njegove konvencionalne karakteristike i jasne osobine unutrašnjeg sukoba. Gledajući kroz prizmu Povelje UN, bio je to tragičan oružani sukob unutrašnjeg karaktera sa visokim stepenom umešanosti stranog faktora. Na surov način i plaćajući visoku cenu, uverili smo se da, ono što je zabranjeno ili nazvano

⁶ Pojam militarizam (engl. militarism, fra. militarisme, nem. Militarismus i rus. Militarizm) javlja se šezdesetih godina 19. veka da bi obeležio prevlast vojničkih krugova i vojske u državnom i društvenom životu nekih zemalja.

drugim imenom, nije i automatski prestalo da postoji. Uklapajući dešavanja u klasično shvatanje sukoba, imali smo rat vođen konvencionalnim naoružanjem. Za jedne je to bila borba za opstanak, za druge agresija, za treće unutrašnji oružani sukob. U svakom slučaju, bio je to rat.

Formalno-pravno gledano bile su tri **strane u sukobu** – srpska, bošnjačka i hrvatska u formi Republike Srpske, „Republike BiH“⁷ i Herceg Bosne. U suštini, situacija je bila mnogo složenija. JNA, kao oružana sila, već tada „kرنje SFRJ“ (od 27.04.1992. godine) u formi Savezne Republike Jugoslavije, napustila je BiH do 19.05.1992. godine. Do tada je izvršavala svoje ustavne obaveze vodeći oružanu borbu za zaštitu naroda i teritorije države i štiteći sopstvene snage, sredstva i kapacitete. Iako su bili saveznici u borbi protiv Republike Srpske, u periodu 1993–1994. godine, u centralnoj Bosni i u dolini Neretve, Hrvati i Bošnjaci su ratovali međusobno. U tom periodu rata Srbi su štitali Hrvate. U ostalim delovima BiH savezništvo nije narušeno. U periodu 1994–1995. godine, na širem području Velike Kladaše, postojala je Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna čije snage su bile saveznici Republike Srpske. Jedinice Hrvatska vojske celo vreme rata dejstvovala su na prostoru BiH, tako da možemo govoriti o agresiji. Snage UNPROFOR-a nisu zadržale neutralnost u skladu sa svojom misijom i, u pojedinim događajima, oružano su dejstvovala po snagama VRS, ali i po infrastrukturi RS. Snage NATO-a su provodile sopstvene operacije, sa i bez mandata od strane Saveta Bezbednosti, protiv VRS i RS. Ovo pitanje zasluđuje posebnu multi-disciplinarnu elaboraciju, a za potrebe ovog rada i ovo je dovoljno.

Oružana borba bila je dominantan, ali ne i ključni sadržaj rata. Posebno su bili izraženi sledeći sadržaji:

- politička borba,
- medijski rat,
- ekonomski rat,
- psihološko-propagandna dejstva,
- vojna pomoć i
- informacijska podrška.

Pojedini sadržaji imali su kontinuitet, dok su se neki dešavali povremeno. Njihov intenzitet i uticaj na razvoj situacije varirao je tokom rata. Zbog posebnog značaja naoružanih oblika borbe, bitno ih je šire razmotriti u posebnim radovima. Za ovu priliku, dovoljno je istaći da su snažan uticaj na tok rata i odnos snaga imali:

- pregovarački procesi i razni oblici političkih pritisaka,
- medijska satanizacija Srba,
- ekonomske sankcije i blokade,
- razne vrste neutemeljenih optužbi,
- isporuke oružja i vojne opreme,
- stvaranje zaštićenih zona i uvođenje raznih tipova ograničenja, i
- pomoć i podrška u planiranju i izvođenju operacija.

⁷ Bošnjaci su hteli zadržati za sebe kontinuitet republike–države i iz te činjenice pokušati lakše ostvariti svoje ratne ciljeve.

Kada je u pitanju vođenje snaga, tu su stvari dosta složene. Međunarodno pravo prepoznaje odgovornu komandu i uvažava činjenično stanje na terenu. Svaka od gore navedenih strana u sukobu imala je i svoju upravljačku i komandnu strukturu. Dodatak su razni oblici tutorstva i mentorisanja koji su imali veoma snažan uticaj na vojno odlučivanje. Posebno izraženu ulogu imale su SAD angažovanjem privatnih firmi za vojne konsultacije i podršku. Pored toga, neposredno su angažovali i sopstvene kapacitete za podršku planiranju i izvođenju operacija.

Prostor na kome su se izvodile određene aktivnosti i operacije bio je širi od granica Bosne i Hercegovine. Opredeljivao ga je:

- prostor sa koga je dejstvovano na ciljeve u BiH,
- centri iz kojih je ostvarivan uticaj na donošenje odluka i
- prostor u kome su vođeni neoružani oblici dejstava.

Vreme trajanja rata je teško odrediti zbog razlika u tumačenju njegove suštine. Ozbiljno treba uvažiti stavove sukobljenih strana o početku izvođenja vojnih operacija i period implementacije vojnog dela Dejtonskog sporazuma. Jedna anegdota kaže da „rat počinje onda kada se u vestima sa poimeničnog pređe na brojčano javljanja o žrtvama.“

Što se tiče primene taktika ratovanja zanimljivo je pozabaviti se sa:

- izostankom primene juriša,
- linijsko-rovovskom odbranom,
- vatrenom i obaveštajnom podrškom,
- pozicioniranjem i zaštitom civilnog stanovništva i
- doprinosom prethodnih vojnih znanja i iskustava uspehu operacija.

Pravo u oružanom sukobu nije primenjeno u potrebnom obimu. Više se svodilo na savest pojedinaca, a manje na definisan politički odnos. Može se postaviti i pitanje shvatanja značaja pravila ratovanja od strane nadležnih pojedinaca i institucija.

Ratne ciljeve niko nije ostvario u izvornom obliku. Srbi su se borili za opstanak na vekovnim ognjištima, a ostali su bez ogromne teritorije. Hrvati su se borili za Hrvatsku do Drine i Zemuna i to nisu ostvarili. Bošnjaci smatraju da Srbi imaju Srbiju, Hrvati Hrvatsku, a da je Bosna njihova. Hercegovinu ne spominju iz njima znanih razloga. Neke zapadne zemlje uspele su stvoriti poligon za političke eksperimente i dobiti povoljnu osnovicu za dalja dejstva, tako da jedini mogu biti zadovoljni postignutim. Jedino im je trn u oku stanje u BiH kojim se ne mogu hvaliti po svetu. Sve nas to dovodi do zaključka da rat na prostoru BiH još uvek traje. Nije to klasičan, oružani sukob, jer nema oružane borbe, ali se vode žestoki, drugi oblici, dominantne političke borbe za ostvarenje ciljeva određenih ranije. U to smo se i sami uverili kroz predaje teritorija, urušavanje vitalnih interesa i prenos nadležnosti. Korektan je stav da su vitalni interesi, u suštini, vrednosti zbog i oko kojih se vodi borba. Oružana ili neoružana, manje je bitno. Gde su tu i kojeg su dometa odbrambene mere „napadnute“ strane, pitanje je kome je teško pronaći odgovor. Teško nije i nemoguće, jer su posledice takve da je nužno braniti se na odgovarajući način.

Militarizma nije bilo u meri da predstavlja opasnost po sistem upravljanja društvom. Čak ni u vreme rata. Zato čude razni oblici ispoljavanja animoziteta prema VRS, a kasnije i prema OS BiH. Posmatrajući sa ove vremenske pozicije, ova pojava ostala je izolovana i može se vezivati samo za politiku dela srpskih stranaka. Nažalost, radi se o

najuticajnijim. Kod ostalih strana u sukobu, ali i u regionu, stanje nema kapacitet problema za posebno razmatranje. U RS se militarizam eksponirao na sledeće načine:

- društvo je bilo posvećeno vojnim snagama i vrednostima,
- civilne vrednosti pale su u drugi plan,
- pojedini vojni autoriteti izdigli su se više od normalnog,
- vojni stavovi značajno su uticali na donošenje civilnih odluka.

Posledice su ispale neočekivane i nesrazmerne. Posebno treba naglasiti:

- stvoreni su civilno-vojni antagonizmi,
- pokušalo se zadržati takvo stanje odnosa,
- aktivirane su političke kontramere koje su, u krajnjem, veoma brzo rezultirale ukidanjem sopstvene oružane sile i oslonac na tuđu.

Obzirom da je u pitanju **snažna reakcija na ništa**, treba razmisliti o njenoj pravoj pozadini i ciljevima. Pri tome je bitno razmotriti sledeće:

- Ko je inicijator i koji su mu razlozi?
- Kome još takav stav odgovara i zašto?
- Kakvi su dobici i gubici?
- Ima li takav odnos perspektivu?
- Ima li ih i kakvi su izlazi?

Odgovori na ova i slična pitanja omogućili bi kreiranje svrsishodne i prihvatljivije odbrambene politike od one koja se sada vodi.

MIR I DEMILITARIZACIJA

U vazduhoplovnoj bazi „Rajt-Paterson“ u Dejtonu, savezna država Ohajo (SAD), od 01. do 21.11.1995. godine, vođeni su pregovori za obustavljanje rata u BiH. Sporazum je postignut 21.11. koji je narednog dana i parafiran. Opšti okvirni sporazum za mir u BiH ili Dejtonski sporazum službeno je potpisan u Jelisejskoj palati u Parizu 14.12. 1995. godine. Njime je zaustavljen rat i definisano posleratno uređenje BiH. Početkom implementacije ovog Sporazuma otpočeo je i mukotrpan proces izgradnje mira na prostoru BiH.

Osnovni problemi mira

Mir je stanje bez rata. To je period između dva rata. Mir je suprotnost ratu. To je željeno stanje društva u kome se daje šansa njegovom sveukupnom razvoju. Kako to vidi međunarodno pravo, to je stanje u kome se svi sporovi rešavaju bez primene oružanog nasilja. Dalja elaboracija bezbrojnih kombinacija u značenju ovog pojma predmet je posebnih nauka, a za ovaj rad je i ovo dovoljno.

Izgradnja mira je veoma složen proces. Prvenstveno zbog značaja i nivoa mnogobrojnih ciljeva koji se trebaju dostići. Za BiH, dodatnu komplikaciju predstavlja i činjenica da **suprotstavljene strane** te ciljeve trebaju dostići **zajedničkim naporima** u

jedinstvenoj društvenoj zajednici. Sve u svemu, iza nas su relativno uspešno završeni periodi: obustave dejstava, stabilizacije mira i implementacije većine odredbi Dejtonskog sporazuma. Nažalost, razmatrajući najkorišćenije termine, teško se opredeliti za onaj koji najpotpunije oslikava trenutno stalje mira u BiH. Da li je ovo stanje zamrznutog konflikta, nedovršenog mira, mir, nešto drugo ili od svega pomalo, teško se opredeliti. Možda je najbolje koristiti oficijelni termin „period izgradnje mira“. Dakle, mir u BiH se još uvek gradi i nije u potpunosti postignut.

Ostalo je i još uvek je sporno:

- Nisu sve strane zadovoljne. Nezadovoljstvo se može izroditi u nove sukobe.
- Nisu dostignuti ratni ciljevi nijedne sukobljene strane. Realna je procena da će strane nastojati da ih ostvare u periodu mira. To mir opterećuje dodatnim komplikacijama.
- Kvalitet mira leži u zadovoljstvu građana kvalitetom života i u razvoju koji prati razvijeniji deo šire društvene zajednice. To se još ne uočava, a neki veoma bitni procesi usmereni su u krivom pravcu.
- Svi žele mir, zadovoljstvo, prosperitet. Nakon početne euforije i trezvenije analize ostala je podela na one koji misle da mir nema cenu i na one za koje postoje određene granice.

Zašto je to ostavljeno da tinja nauka još nije potpuno objasnila, ali kostur odgovora mogao bi se nalaziti u sledećim činjenicama:

- Jako je važno bilo zaustaviti rat i dati šansu miru. Cena je tada bila manje bitna. Dvojbe su aktivirane kasnije.
- Energija istrošena u ratu dovela je do opredelenja za prestanak rata ili za njeno spoljno pothranjivanje. Ovo drugo sa sobom nosilo je skrivene opasnosti koje su kasnije izašle na videlo.
- Strani faktor postao je ključni, a on je sa sobom nosio sopstvene interese koji nisu mogli biti ostvareni u korektnom miru, nego u zadržavanju potencijalne krize do povoljnijih uslova za konačno rešenje, dominantno, u sopstvenom interesu.

Šansa koja je data miru na ovim prostorima može da se povoljno iskoristi. Za to je potrebno mnogo energije drugog tipa. Energije koja uključuje toleranciju, mudrost, strpljenje, konsenzus... Vreme iza nas puno je argumenata za zaključak da ta šansa nije potpuno iskorišćena, ali da nada uvek postoji.

Reforme sistema odbrane u BiH

Reforma na latinskom znači preobražaj (Mala enciklopedija 3, 1978: 58). To je preuređenje radi usavršavanja i popravljavanja. Najveći preobražaj BiH je pretrpela u oblasti društvenog uređenja. Iz socijalističkog samoupravljanja prešlo se u kapitalizam. Velicina promene i nizak kvalitet snalaženja u novim društvenim odnosima proizveli su širok spektar problema koji su se posebno odrazili u osnovnim oblastima, temeljima svakog društva. Sve ostale reforme provedene u BiH u direktnoj su zavisnosti ili u funkciji gore navedene. Sve su trebale proizaći iz Dejtonskog sporazuma. Mnoge i jesu, ali deo njih je

silom nametnut. To je stvorilo drugu grupu problema i dodatno opteretilo proces izgradnje mira. Nametnute reforme nisu imale prevashodan cilj poboljšanje stanja, već jačanje centralne vlasti. To je dodatno ojačalo zagovornike centralizacije i prinudilo drugu stranu na otvorenije protivljenje.

U dosta kompleksnoj situaciji provedene su reforme u sistemu odbrane. Neke od njih su bile nužne, a neke iznuđene. Ovde treba imati na umu činjenicu da ovaj društveni sistem ima značajniju ulogu u vanrednim prilikama i u ratu, dok u miru biva manje ili više marginalizovan. Isto tako treba biti svestan toga da je stanje mira u Bosni i Hercegovini, užem i širem okruženju, **daleko od toga da ga možemo smatrati zagarantovanim mirom.**

Posleratna demobilizacija provedena je u svrhu prelaska sa ratnog u mirnodopsko stanje i stanje smanjene mobilnosti određenih delova oružanih snaga. To je normalna i nužna radnja karakteristična za završetak rata i ne tretira se kao reforma u klasičnom smislu.

Dešavanja u i oko sistema odbrane Republike Srpske tokom 1997. godine jesu netipična, ali imaju značaja u odnosu na razmatranje reformi i u odnosu na politiku demilitarizacije BiH. Posmatrano sa pozicije reformi, izvršene su radikalne kadrovske promene, pokrenut je proces udaljavanja od JNA i ratne zaostavštine i planirana su određena poboljšanja. Posmatrano iz ugla planera demilitarizacije, pokrenuta je entropija vojnog profesionalizma na račun politički podobnih kadrova, izvršeno je probno angažovanje policije⁸ u izvršenju vojnih zadataka i ugrađen je „virus razaranja“ u VRS. Događaji su imali karakter političkog udara na Vojsku i imaju kapacitet za posebno razmatranje.

„Lokerova⁹ reforma“ sistema odbrane BiH imala je cilj da proizvede rešenja kojima bi se ispunili uslovi za ulazak BiH u Partnerstvo za mir. Komisija je tokom 2004. godine došla do rešenja kojima su sve strane relativno bile zadovoljne. Implementacija rešenja je, u suštini, podrazumevala ukidanje entitetskih i kantonalnih ministarstava odbrane i formiranje zajedničkog Ministarstva odbrane BiH. Negde na samom kraju mukotrpnog rada Komisije i njenih timova i delimične implementacije dogovorenog, reforma je proglašena neuspešnom. Imala je, kako su obrazložili, sistemsku grešku. Bilo je jasno da je negde, u međuvremenu, u političkim krugovima, „postignut“ unosniji dogovor i da je otvoren put za centralizaciju sistema odbrane i stvaranje zajedničkih Oružanih snaga. Srpska vlast nije uspjela izdržati Ešdaunov pritisak.

U decembru 2004. godine, visoki predstavnik međunarodne zajednice za BiH Pedi Ešdaun¹⁰, formirao je novu Komisiju za reformu odbrane. Za kopredsedavajuće Komisije imenovani su dr Rafi Gregorijan¹¹ i ministar odbrane BiH Nikola Radovanović. Komisija je za samo 6 meseci rada usaglasila rešenja jedinstvenog sistema odbrane BiH uređenog Zakonom o odbrani BiH i Zakonom o službi u OS BiH. U procesu implementacije tih rešenja, od 01.01.2006. godine, ugašene su entitetske vojske.

⁸ Postoje primeri policijskih jedinica (Karabinjeri u Italiji i Žandarmerija u Srbiji) koje su osposobljene i izvršavaju deo zadataka civilne i vojne policije, ali ne i složene vojne operacije.

⁹ *Džejs R. Loker*, američki vojni ekspert koga je visoki predstavnik međunarodne zajednice za BiH, Pedi Ešdaun, imenovao za predsedavajućeg Komisije za reformu odbrane BiH.

¹⁰ *Džeremi Džon Duran Ešdaun (Pedi Ešdaun)*, britanski političar, vođa liberalnih demokrata 1988–99. godine, a od 2000. godine vitez i doživotni član Doma lordova UK. 27.05.2002. godine postao visoki predstavnik MZ u BiH.

¹¹ *Dr Rafi Gregorijan*, do imenovanja u Komisiju, viši civilni službenik u sedištu NATO u Sarajevu. Nakon toga, imenovan je za supervizora za Brčko distrikt i zamenika visokog predstavnika.

Za samo deset godina od završetka rata, VRS, kao respektabilna vojna sila koja je dala veliki doprinos u stvaranju i odbranila Republiku Srpsku, nije uspjela da se nametne srpskom političkom establišmentu. Značajna nepokretna imovina koju je koristila stavljena je drugima na raspolaganje, montiranim aferama ukaljan joj je ugled i ugasila se a da to nije predviđeno Dejtonskim sporazumom, osim ako se o tome ne postigne poseban dogovor. U obrazloženjima ovakvog stava dominira deo koji se odnosi na zaključak o definitivnom prestanku ratova na ovim prostorima. Još uvek čvrsto zagovaranje ovakvog razmišljanja od strane dela srpskih političara inicira njegovo podvrgavanje ispitivanju političke realnosti u svetlu aktuelnih dešavanja.

Ogroman iskorak koji je napravljen u zadnjoj reformi odbrane predstavlja svojevrsan rizik koji nije ispunio očekivanja. Nije pokrenuo euforičnu centralizaciju BiH, tako da je sistem odbrane ostao na vetrometini, izložen stalnim udarima političkih oluja.

Demilitarizacija

Demilitarizacija (Vojni leksikon, 1981) u užem, vojnom, smislu podrazumeva obavezu jedne države da na određenim delovima svoje teritorije ne stacionira vojne snage i ne održava vojne uređaje. Ta obaveza ima međunarodno-pravni karakter i, najčešće, se reguliše ugovorom o primirju ili miru. Na ovaj način se reguliše situacija na kopnu, dok posebna pravila važe za vazdušni prostor i obalski pojas.

U širem, političkom smislu, demilitarizacija (Mala enciklopedija, 1978),¹² u suštini, predstavlja proces smanjenja i eliminacije vojnog uticaja na civilno upravljanje društvom. Nema poznatih primera uspešno provedene demilitarizacije neke od strana u sukobu ili pojedinih delova teritorija u zoni sukoba. U ratu u BiH bilo je pokušaja demilitarizacije određenih zona. 16.04.1993. godine, komandant UNPROFOR-a, francuski general Filip Morion, proglasio je Srebrenicu zaštićenom zonom pod zaštitom UN (Rezolucija Saveta bezbednosti UN 819). SB UN je Rezolucijom 824 od 06.05.1993. godine mesta Sarajevo, Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać i Srebrenica proglasio demilitarizovanim zonama pod zaštitom UN. Opšte je poznato da ona nikada nisu demilitarizovane, a vojne snage iz tih mesta nisu smanjile vojne aktivnosti. Nažalost, druga strana iskoristila je povoljnost sopstvene međunarodne pozicije i poklapanje određenih ciljeva sa ciljevima SAD, Nemačke, Velike Britanije i još nekih zemalja članica NATO, da oružanim provokacijama iz tih zona prinudi VRS na adekvatne odgovore koji bi dodatno zaoštrili situaciju. Krajnji efekat je bila vojna intervencija NATO-a protiv RS.

DEKLARACIJA O STRATEŠKIM OPREDELENJIMA REPUBLIKE SRPSKE U SISTEMU ODBRANE

Narodna skupština Republike Srpske (NSRS) 18.03.2005. godine, a na inicijativu Kluba poslanika Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), usvojila je Deklaraciju

¹² Demilitarizacija označava „mere usmerene na smanjenje ili dokrajčenje militarističke tradicije, kastinsko-korporativnog položaja oficirskog kora, višeg vrednovanja vojne nego civilne vlasti, indoktrinacije omladine u vojničkom duhu itd.“

ju¹³ o strateškim opredeljenjima RS u sistemu odbrane. Ovo se desilo u vreme rada Komisije za reformu odbrane, a kojoj je isti saziv NS dao jednoglasnu saglasnost da se nadležnost za odbranu prenese sa entitetskog na državni nivo. Rezultat rada Komisije bio je bio je ukidanje entitetskih i formiranje jedinstvenih OS BiH. Bez posebnog napora može se uočiti da je primarni cilj predlagača bio uticaj na biračko telo, a sekundarni pokušaj usmeravanja rada Komisije. Obzirom na način odlučivanja na nivou BiH, a čega su predlagači Deklaracije i poslanici u NSRS bili svesni, proizilazi da ova inicijativa, pored toga što znači mišljenje i predlog, ujedno služi i za distanciranje od ranije učinjenog.

Deklaracija i politika proizašla iz njenog sadržaja nisu proizvele ukidanje vojnih kapaciteta do kraja 2007. godine, ali i dalje služi kao ideja vodilja u odnosu prema sistemu odbrane BiH. Predsednik Republike Srpske (RS), Milorad Dodik, 08.10.2012. godine pokrenuo je inicijativu za demilitarizaciju BiH koju je podržala Vlada RS, a potom i NSRS. Inicijativa je usklađena sa Deklaracijom. Prvi put od stvaranja jedinstvenih OS BiH, predsednik Dodik obelodanio je da reforma nije urađena u skladu sa Dejtonskim sporazumom, nego je bila plod pritiska međunarodne zajednice, odnosno tadašnjeg visokog predstavnika Ešdauna. Nakon ove reakcije, a kasnije i čestih istupa zvaničnika RS, očigledno je da politika demilitarizacije ostaje aktuelna, a usmerena je stavovima iz Deklaracije.

Sušтина Deklaracije

Sama Deklaracija nudi idejnu zamisao sistema odbrane BiH. Nije previše detaljno razrađena, što za ovakav akt i nije neophodno. Osnova za razmišljanje u pravcu ukidanja sopstvenih vojnih kapaciteta u BiH, ili njihovo svođenje na minimalnu meru, definisana je na brzu ruku i površno. To je u startu umanjilo kvalitet nadogradnje. Posebno se to odnosi na konstataciju da „**demokratske države** međusobno ne ratuju“.

Sušтина Deklaracije se svodi na:

- ukidanje sopstvenih vojnih kapaciteta,
- preusmeravanje oslobođenih novčanih sredstava i
- oslonac u odbrani na: garancije NATO i država potpisnica Dejtonskog sporazuma i policijske snage.

Kao ideja¹⁴, stavovi u Deklaraciji poseduju potencijal za razmišljanje i dalju razradu, ali je opterećena delom nerealnih stavova, a neki su i u direktnoj koliziji. Posebno

¹³ Deklaracija (Vojni leksikon, 1981) predstavlja „akt kojim se objavljuje politički program ili načelno mišljenje o važnim političkim i drugim pitanjima. Deklaracija je i izjava subjekta međunarodnog prava da bi se ustanovilo, sačuvalo, potvrdilo ili povećalo neko pravo. Deklaracija je i sam pisani akt koji sadrži takvu izjavu. Deklaracija je i jednostrani akt kojim država objavljuje stav o nekom međunarodnom pitanju.“ Deklaracija uopšte (Mala enciklopedija, 1978) znači: „izjavu, izjašnjenje, objavu i prijavu. Ona znači i izjavu vlade o njenoj politici pri prvom susretu sa parlamentom, ili u drugim važnim slučajevima, izjavu parlamenta, izjavu neke parlamentarne partije i sl.“

¹⁴ Ideja (Mala enciklopedija, 1978) predstavlja lik, oblik; termin sa gotovo neograničenim značenjem, obuhvata sve ono što nije neposredno dato u stvarnosti, već se stvara u ljudskom duhu i proizvod je ljudskog duha: 1. misao, pomisao o nečemu, zamisao nečega što je na sredini između žive predstave i apstraktnog pojma i čime se nešto izražava ili odražava; bilo koje sazajno iskustvo, bez obzira da li je neposredno dato ili posredno izvedeno; 2. izum, ono što se stvara u ljudskom duhu kao tvorevina imaginacije, a ostvaruje se na različite načine u različitim oblastima čovekove stvaralačke aktivnosti (u umetnosti, nauci, filozofiji, indu-

je teško pronaći istorijsko uporište za ovakva razmišljanja. Kada je u pitanju jedna od esencijalnih potreba naroda i društvene zajednice da se osećaju zaštićenim, **ovakav tip rizika** za pojedinca možda jeste, ali za narod **nije u kategoriji prihvatljivih**.

Ova „ideja“ prisutna je u javnosti skoro 10 godina tako da su mišljenja o njoj temeljito i dosta jasno formirana i argumentovana. Pošto je sistem odbrane centralizovan, manje su bitna mišljenja koja dolaze iz RS. Ključno je šta misle strani i vojno-politički analitičari i političari iz Federacije BiH. Oni, uglavnom, tvrde da bez OS nema ulaska u NATO, a time ni u EU. Oni ne misle da je sazrelo vreme za jednu takvu reformu i da je politika demilitarizacije BiH populistička, neozbiljna i nerealna. Time je jasno dato do znanja da se predlozi iz Deklaracije neće ni razmatrati, a kamoli prihvatiti u dogledno vreme. Svi naponi da se ideja pretvori u konkretan projekat i otpočne proces njegove realizacije ostali su bez efekta. Izostanak operacionalizacije ovu, pre svega, dobronamernu ideju pretvorio je u svojevrsnu utopiju¹⁵. Mora se priznati da demilitarizovana BiH kojoj ne prete sukobi i rat ne zvuči loše. Zalagati se za nešto takvo nije zlonamerno. Međutim, kada sklonimo u stranu stvarnu, političku funkciju Deklaracije, ostaje njen sadržaj onakav kakav se čita bez nagađanja. Lako se može uočiti nerealnost i neostvarivost predloženih rešenja. Ova utopijska vizija preobražaja BiH nije u skladu sa dosadašnjim iskustvima, ali bi se mogla ostvariti u novim, izmenjenim uslovima i okolnostima. Time rad na njihovim promenama izbija u prvi plan.

Obzirom da nije došlo do konkretnog rada na razmatranju predloženih rešenja, deo srpskih političara je ideju zamisao i „viziju“ preobražaja BiH **pretvorio u svojevrsne smernice za politiku demilitarizacije**. Sa ove vremenske distance, vidljivo je da politika demilitarizacije ima poklonika u narodu, a posebno u RS. Pogotovo stav koji govori o preusmeravanju novca. Nije isključeno da se ovakav preobražaj BiH i ostvari, ali realno planiranje, još uvek, ne uočava potrebne pokazatelje. Interes svih relevantnih faktora u i oko BiH jeste (ili bi trebao biti) da se stvori takva društvena zajednica u kojoj vojni kapaciteti ne bi imali opravdanja za postojanje. Interes verovatno i jeste, ali ideje o načinu dolaska do takve zajednice su definitivno različite. Time ova „ideja“ poprima karakter utopije. Međutim, kada stavimo na stranu fizički deo demilitarizacije, postavlja se pitanje šta sa militarizovanim svešću ljudi na ovim prostorima? **Kako demilitarizovati umove** vojnika, policajaca, sportskih strelaca, lovaca..., ili još gore, kriminalaca, vehabija, terorista...?

Problemi koji ometaju demilitarizaciju

Kada bi izvršili ozbiljniju procenu situacije u funkciji politike demilitarizacije BiH došli bi do sledećih, opštih, zaključaka:

strijji, tehnicima i u svakodnevnom životu), kao i proces stvaranja koji ima simboličku i reprezentativnu funkciju; 3. projekt, nacrt, viziju nečega što ne postoji, a može postojati (ideje za reformu društva, obrazovanja itd.); 4. stav u smislu određenog mišljenja, pogled u smislu određenih duhovnih orijentacija i shvatanja.

¹⁵ Utopija (Mala enciklopedija, 1978.) znači: „mesto koje ne postoji; izvorno, naziv dela Tomasa Mora (O najboljoj konstituciji države ili o novom ostrvu Utopija); uopšte, naziv za svako delo, doktrinu, koncepciju, projekat koji su idealno zamišljeni, ali nerealni i neostvarljivi; međutim, utopija je i vizija preobražaja postojećih društvenih odnosa koja, iako nesaglasna sa dotadašnjim iskustvima, ipak može biti ostvarljiva u novim, izmenjenim okolnostima; u tom značenju se suprotstavlja realno postojećem kao kritika postojećeg i kao duhovno vodstvo za preobražaj postojećeg. Najzad, utopijski je svaki projekat koji se ne zasniva na realnim, nego na idealnim pretpostavkama koje su izvedene iz uma.“

- Ceo svet je, uslovno rečeno, militarizovan, i u fizičkom i psihičkom smislu. Nema globalnih razmišljanja za opštu demilitarizaciju. Svet je odavno postao globalno selo u kome opšte stanje ima uticaja na pojedina područja i obrnuto. To se odnosi i na BiH. Svaki pokušaj promene bez opšte saglasnosti ne garantuje uspeh.
- Stanje u širem i užem okruženju opterećeno je velikim brojem sporova. U toku su procesi evroatlanskih integracija koji povoljno utiču na izgradnju mira i dobrosusedskih odnosa. Podrška ovim procesima imala bi direktan, povoljan uticaj i na proces i demilitarizaciju kao krajnje stanje.
- Stanje u BiH nije takvo da ima efekta ozbiljno razmišljati o demilitarizaciji. To je stanje nedovršenog konflikta u kome još uvek postoje snage koje razmišljaju o prilikama za puno ostvarenje ranije određenih ratnih ciljeva. U ovakvoj situaciji opreznost je elementarna potreba.
- Nema iskrenog i ozbiljnog odnosa prema pitanjima ugrožavanja bezbednosti, s jedne strane, i pitanjima odbrane, s druge. Mudrosti ne manjka, ali se fokus i iskrenost mogu osporavati. To je nužno i moguće promeniti.
- Stanje sistema odbrane je ispod potrebnog nivoa i stalno se urušava. Pri tome, nema jasnog političkog stava i ideje šta se želi postići u okviru ovog sistema. Nadležne institucije i pojedinci se bez velikog odlaganja moraju jasnije odrediti u pravcu daljeg razvoja ovog veoma važnog, korisnog, efikasnog i nužnog dela društva. **Ponudene alternative nisu rešenje.**
- Prostor BiH pruža povoljnu polaznu osnovicu za nastanak krize i za ugrožavanje bezbednosti građana. Što je jača svest o ovoj činjenici, veće su i šanse za pravovremene i efikasne preventivne mere.

Kada je u pitanju Deklaracija i u njoj ponuđena rešenja, sporno je sledeće:

- Ko i kako se bavi pitanjima na koja ne može ostvariti značajan uticaj? U ovom slučaju, efekti su kontraproduktivni. Nije korektno, zbog nedovoljno mogućnosti za rešavanje osnovnih životnih pitanja, skretati pažnju sa njih na „dežurnog krivca“ – sistem odbrane.
- Površan odnos prema ozbiljnim pitanjima. Od ozbiljnih institucija i pojedinaца se očekuje trezveno i odgovorno promišljanje i pristup. Ponuđeno u odnosu na politiku demilitarizacije upućuje i na sličan pristup važnijim, životnim, pitanjima.
- Svaka društvena zajednica ima potrebu za specifičnim snagama, posebnim sredstvima i visokim nivoom spremnosti za odgovor na posebne situacije. U tome se za vojsku ne može naći odgovarajuća zamena. Policijske snage teško da mogu dostići potreban nivo znanja, veština i operativnih sposobnosti za izvršenje dodatnih, veoma složenih zadataka iz oblasti odbrane teritorije.
- Rešenje u pacifizmu i nije neko rešenje. Uvesti državu u zavisnost od volje suprotstavljene strane ili u situaciju da je drugi brani, neozbiljno je.
- I do sada je bilo slučajeva preraspodele oslobođenog novca, ali nije uočena ekonomska i socijalna logika kakva se nudi u Deklaraciji. Nije za očekivati da će se to, u dogledno vreme, značajno promeniti na bolje.

ZAKLJUČAK

Iako su Poveljom UN zabranjeni, ratovi nisu prestali postojati. Vode se zbog interesa i vrednosti do kojih se može doći i bez oružane borbe. To dovodi u istu ravan hrabrost i spremnost za žrtvu boraca koji te vrednosti brane u oružanom sukobu sa borcima koji ih brane u miru. Zbog razlike u vrsti žrtvovanja, političari postaju obavezni na hrabriji otpor nasrtajima i odgovornije vođenje društvene zajednice. Rat u BiH (njegov oružani deo) završen je Dejtonskim sporazumom. Napravljena je država koja nije po meri nijednog njenog konstitutivnog naroda. Nijedna strana u sukobu nije ostvarila ranije definisane ratne ciljeve, tako da je borba za njihovo dostizanje u miru samo promenila formu. Nastavljena je, doduše, smanjenim intenzitetom i dobro maskiranim i efikasnim neoružanim oblicima borbe za centralizaciju BiH, ukidanje entiteta i bošnjačku dominaciju. Stanje mira u BiH ne garantuje potpuni osećaj zaštićenosti njenih građana. Reforme koje se provode imaju za cilj centralizaciju BiH, a ne poboljšanje stanja. Reforma sistema odbrane stavila je na ispit zrelosti i hrabrosti političare RS. Nisu se pokazali dorašlim borcima koji su doprineli stvaranju i odbranili VRS. Nisu izdržali pritiske i odrekli su se sopstvene oružane sile, VRS. Kako nisu odbranili VRS, nije bilo za očekivati i da brane jedinstvene OS BiH. „Izlaz“ je pronađen u politici demilitarizacije. Militarizam kod Srba nije bio izražen u meri da izrodi anti-militarizam koji bi doveo do strateškog opredeljenja protiv vojnih kapaciteta. Ono je posledica manjka političke hrabrosti, stanja unutrašnjih (civilno-vojnih) odnosa i nepromišljenih stavova. **Demilitarizacija BiH jeste ideja zato što je vizija nečega što ne postoji.** Vizija visoko pozicioniranih lica u krovnim institucijama društva ne bi trebalo da se lako osporava, a osporava se. Sedam godina od isteka roka za realizaciju dovoljno je dug period da se od nje odustane ili da se revidira. Ništa od toga se nije desilo, čime **je postala sporna. Ideja kao utopija nema dovoljno elemenata za operacionalizaciju.** Zamišljeno stanje mira i napretka društva u kome su svi zaštićeni i zadovoljni izgleda lepo i privlačno, ali je predaleko i zamagljeno. Nedefinisani ili uopšteni načini realizacije predloga udaljavaju ga od realnosti i približavaju utopiji. Dodatni problem predstavlja protivljenje i omalovažavanje od strane Hrvata i Bošnjaka. Međutim, ovde postoje i prikrivene opasnosti, a njih treba izbegavati. Radi se o tome da se građani BiH postepeno navikavaju na fiktivna rešenja i zamisli. Jedno manje ili više nije problem, ali jeste kada postanu kritična masa i društvo „zaglavi u slepoj ulici“, bez mogućnosti napretka.

Rešenja koja nudi Deklaracija (uvođenje naroda i društva u odbrambenu zavisnost od garancija, stranih vojnih snaga i pogrešne sopstvene organizacije snaga za odbranu) **nisu dobra.** Predlog ima karakteristike radikalnih promena. Da bi bio prihvaćen u meri potrebnoj pri donošenju odluka, neophodno je formirati prihvatljivo obrazloženje i sprovesti kvalitetnu kampanju. Oba dela su izostala čime, u suštini, **postojeće stanje u BiH nije ni osporeno.** Jasno je da su stavovi iz Deklaracije postali smernice nekim političkim opcijama u RS za vođenje politike demilitarizacije, i to u formi **dnevno-političke kombinatorike** kojom se pokušava odvratiti pažnja od mnogo važnijih, a teško rešivih, egzistencijalnih problema građana.

LITERATURA:

- *Vojna enciklopedija* (1962). Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
- *Vojni leksikon* (1981). Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- *Deklaracija o strateškim opredeljenjima RS u oblasti odbrane*, NSRS, 2005.
- Klauzevic, K. (1951). *O ratu*. Beograd: Buk Karadžić.
- *Mala enciklopedija* (1978). Beograd: Prosveta.
- Mor T. (2012). *Utopija*. Beograd: Delfi knjižare.
- *Opšti okvirni sporazum za mir u BiH*, Dejton, Pariz, 1995.
- Sun Cu (2009). *Umeće ratovanja*. Zagreb Mozaik knjiga.
- *Zakon o odbrani BiH*, PS BiH, 2005.

Rad primljen: 9. 10.2013.

Rad odobren: 17. 2. 2014.